

เทศน์อบรมพระ ณ วัดแพร่ธรรมาราม อ.เมือง จ.แพร่
เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๔๕ (คำ)

กายคตาสติสำคัญมาก

โอย.เหนื่อยนะ วันนี้เราเหนื่อยอยู่เหมือนกัน เหนื่อยทั้งวันเลย ฉันทยาแก่
หวัดเข้าไปมันก็บีบเอาบ้างละ เพลีย ตอนจะไปเทศน์วังนอน มันแพ้ย่ำทำให้ง่วง
นอน

เทศของพระเรา เป็นเทศที่สุขุมคัมภีรภาพ เป็นเทศที่พินิจพิจารณา ทุกสิ่ง
ทุกอย่างที่มาเกี่ยวข้องกับตน มีความพินิจพิจารณา มีสติประจำตัวอยู่ทุกอิริยาบถ
เก็บความรู้สึกได้ดี อดทนต่อความพากเพียรของตน นี่ละที่สำคัญเกี่ยวกับเทศของ
พระเรา การอยู่ การกิน การหลับ การนอน ไม่ถือมาเป็นภาระเครื่องกังวลใจ อยู่ไป
พอได้อาศัยเท่านั้น กินไปพอได้อาศัย ใช้สอยสิ่งต่าง ๆ พอได้อาศัย เพราะอันนี้เป็น
สมบัติของโลกเพียงอาศัยเขาเท่านั้น จะนำสิ่งเหล่านี้มาเป็นอารมณ์ห่วงใยเกี่ยวพันกัน
อย่างนี้เป็นความผิดทางด้านธรรมะ สำหรับผู้มุ่งหวังต่อแดนพ้นทุกข์ ต้องตัดทุกสิ่ง
ทุกอย่างออกหมดโดยสิ้นเชิงในความรู้สึกของเรา แม้จะตัดไม่ได้ก็ตั้งหน้าตั้งตาจะตัด
อยู่ตลอดเวลาไม่อ่อนข้อ นี่เรียกว่า ผู้มีความเพียรประจำตน คือสติตั้งให้ดี

จะคิดอ่านหรือเคลื่อนไหวไปมาทางไหน สติกับจิตที่เคยรักษากันอย่างใด
อย่าปล่อยอย่างวาง ถือเป็นภาระหน้าที่ของเราโดยตรง เพราะพระมีหน้าที่ที่จะบำเพ็ญ
สมณธรรมเพื่อความสงบและแยกกายของใจโดยลำดับเท่านั้น สิ่งอื่นเป็นเพียงอาศัย
ไม่ถือว่าเป็นความจำเป็นและสำคัญอะไร อยู่ไป ๆ อาศัยโลกสงสารสมบัติของโลกเขา
ไปอย่างนั้นแล แต่สมบัติภายในคือธรรม ที่ถืออย่างเข้มงวดกวดขันสำหรับตัวของเรา
แต่ละราย ๆ มีสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาอยู่ตลอด เรื่องมรรคผลนิพพานนั้นคงเส้น
คงวาหนาแน่นตลอดมา ตามหลักศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้แล้วว่า สวา
ชาตธรรม คือตรัสไว้ชอบทุกอย่างสมบูรณ์แบบทุกอย่างแล้ว มีแต่ผู้ปฏิบัติตามจะยึด
มาปฏิบัติได้มากน้อยเพียงไร ผลจะปรากฏตามความขวนขวายและการบำเพ็ญของ
ตน

ถ้าเรามีความสามารถทางด้านความพากเพียร สติปัญญาเฉลียวฉลาด ความ
เพียรเข้มแข็ง มีความอดความทนเท่าไรแล้ว มรรคผลจะปรากฏขึ้นที่ใจของเราผู้มี

ความเพียรอยู่ตลอดเวลา นั่นแล คำว่ามรรคผลจะไม่ขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศสิ่งภายนอกใด ๆ เลย จะขึ้นอยู่กับความเพียรของเรามีสติเป็นพื้นฐานสำคัญที่รองรับความเพียรได้โดยถูกต้อง ได้แก่สติ ให้มีสติความรู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลา เราพิจารณาธรรมชั้นใด สติจะเป็นพื้นฐานตลอดเลย เช่น คำบริกรรมเพื่อความสงบใจสำหรับผู้ยังไม่ได้หลักได้เกณฑ์ สตินี้ยังเข้มแข็งตั้งมั่นจริง ๆ ต่อบทธรรมของตนดั่งที่เคยอธิบายมาแล้วเมื่อคืนนี้ สติเป็นสำคัญมากที่สุด เรื่องปัญญานั้นออกเป็นบางระยะ ๆ บางกาลกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ส่วนสตินี้ต้องวางไว้เป็นพื้นฐาน นี้เรียกว่าความเพียร การขบการฉันทให้พึงสังเกตตัวเอง อย่าสักแต่ว่าขบฉันไป อาหารประเภทใดก็ฉันไปว่าถูกปาก ถูกท้องถูกธาตุถูกชั้นนี้ก็ฉันไป แต่มันไม่ถูกธรรมมันก็ภัยต่อจิตใจ

เพราะฉะนั้นท่านจึงเรียกว่า อาหารสปปายะ อาหารเป็นที่สบายสำหรับผู้บำเพ็ญภาวนานั้น ต้องเป็นอาหารที่ไม่ส่งเสริมกิเลส เป็นอาหารที่สะดวกสบายในธาตุชั้นใด แต่ไม่ยังธาตุชั้นใดให้เป็นกิเลสขึ้นมาเพราะการฉันไม่รู้จักประมาณ และไม่รู้จักอาหารประเภทใดบ้างที่จะเป็นภัยต่อจิตใจ แม้จะเป็นคุณต่อร่างกายมากน้อยเพียงไร ก็ไม่มีความหมายอะไร สำคัญที่ฉันลงไปแล้วจิตใจไม่กำเรบไม่ป่วนไม่ป่วนกับจิตใจ นั่นเรียกว่า อาหารสปปายะ อาหารเป็นที่สะดวกสบาย ธาตุชั้นใดก็ไม่บีบบังคับด้วยความมีกำลังจากอาหารที่ฉันลงไป จนถึงกับให้ก่อกิเลสราคะตัณหาขึ้นมาแม้ภายในใจ ยิบเย็บ ๆ เท่านั้น เราก็พอทราบได้ว่าจากธาตุจากชั้นที่มีกำลังมากขึ้นไปแล้ว มันจะส่อกิเลสประเภทนี้ขึ้นทำลายตัวเรา ก็ให้พึงระมัดระวัง อย่าเห็นแก่ปากแก่ท้อง เห็นแก่อยู่แก่กิน ให้เห็นแก่ธรรม ฉันลงไปต้องเล็งถึงธรรมเสมอ

การนอนมากนอนน้อยก็เล็งถึงธรรมเสมอ **ชาคริยานุโยค** การประกอบความเพียรให้เหมาะสม เรียกว่าไม่ผิดพลาด ท่านเรียกว่า **อปัณณกปฏิบัติ** คือการประกอบความพากเพียรไม่ผิด เราก็ต้องรู้เวล่ำเวลาในการทำงานคือความเพียรของเรา การนอนมากเป็นอย่างไร การนอนน้อยเป็นอย่างไรคอยสังเกตเสมอ ถ้านอนมากเกินไปหนักทางใด ธาตุชั้นใดมีกำลังอีก แน่ ทางด้านจิตใจก็อ่อนลง ถ้านอนน้อยธาตุชั้นใดถึงจะไม่ค่อยมีกำลังแต่เสริมจิตใจให้มีสติตั้งดีขึ้น เราก็ให้สังเกต การขบฉัน ฉันมากฉันน้อย นี้พอทราบได้ชัดเจน ส่วนมากการฉันมากไม่ดี สำหรับธาตุชั้นส่งเสริมกิเลสได้ทันที แต่การฉันน้อยนั้นเป็นความสะดวกสำหรับความพากเพียรของเรา สติก็ดี แยกออกทางด้านปัญญาก็ดี แม้คำบริกรรมของเราสติกับคำบริกรรมก็ติดกันแนบสนิทดี นี้เรียกว่า เราสังเกตการประกอบความพากเพียรของเรา

นอนมากเป็นยังไง นอนน้อยเป็นยังไง ฉันทมากฉันทน้อยเป็นอย่างไรให้สังเกต เพราะเราจะเอาจุดสำคัญอันเดียวคือเรื่องของใจนี้เท่านั้น ถ้าเราทำอะไรลงไปมันขัดกับใจก็ให้พิจารณาว่าสิ่งนั้นไม่ควรส่งเสริมต่อไป ให้คงมั่น เช่น นอนมากมันทำให้เกิดกิเลสตัณหาประเภทต่าง ๆ ขึ้นมา สติสตั้งไม่ดี ลดการนอนลงอย่างนี้จึงเรียกว่าการประกอบความเพียรด้วยความมีสติระมัดระวังอยู่ตลอดเวลา ผลจะพิจารณาขึ้นเป็นลำดับสำหรับผู้มีสติกำหนดพิจารณาตัวเอง ท่านแสดงไว้ในรูดงค์ ๑๓ ก็คือเพื่อนำมาตัดจริตนิสัยของตนนั้นแล ในธรรม ๑๓ ข้อ รูดงค์ ๑๓ ข้อนั้น ข้อใดที่เหมาะสมกับเรา ส่วนมากก็เหมาะสมทั้งนั้นแหละ แต่ เนสัชชี่ นี้เหมาะสมบ้างไม่เหมาะสมบ้างนะ การอดนอนเราทำความเพียรด้วยอิริยาบถ ๓ คือมีการยืน การเดิน การนั่ง แต่ไม่นอน กำหนดที่คืนกี่วันให้สังเกตตัวเอง ถ้าหากว่าถูกทาง เนสัชชี่ คือการอดนอน เราก็จะทราบจากผลแห่งความเพียรของเรา ถ้าว่าสติก็ดีขึ้น จิตใจก็สงบมากขึ้น แล้วไม่ค่อยวอกแวกคลอนแคลน ค่อยสะดวกสบาย

เราอดไปหลายวันเท่าไรสติยิ่งดี ออกทางด้านปัญญาที่มีความฉลาดแหลมคมและคล่องตัว นี้เรียกว่าถูก ไม่ใช่ว่ารูดงค์แล้วก็เอามามัดติดคอเอาเลยโดยไม่คำนึง อย่างนี้ไม่ใช่คนใช้สติปัญญา ต้องนำมาใช้สติปัญญา ในรูดงค์เหล่านี้พระองค์วางไว้เป็นกลาง ๆ ส่วนที่เราจะปฏิบัติประจำตัวของเราในรูดงค์เหล่านี้เราก็ปฏิบัติมาอยู่แล้ว เช่น ฉันทมือเดียวอย่างนี้ หรืออยู่ป่าเป็นวัตร อยู่ป่าช้าเป็นกาลเป็นเวลา เราก็เคยปฏิบัติมาอยู่แล้ว อันนี้ก็เพื่อความสะดวกในการประกอบความพากเพียรของเรานั้นแล ไม่ใช่เพื่ออะไร เช่น ฉันทมือเดียวอย่างนี้ ไม่กังวลกับการฉันทจับ ๆ แจับ ๆ ฉันทมือเดียวยังสังเกตอีกว่าฉันทมากหรือฉันทน้อย ต้องพิจารณาอีกทีหนึ่ง นี้เป็นการกลั่นกรองของเราที่จะให้ได้เหตุได้ผลจากความเพียรของตน สำหรับการอยู่ป่านั้นเหมาะสมแล้ว

รูดงค์ข้ออยู่ป่านั้นเป็นพื้นฐานสำหรับผู้บำเพ็ญเพียร อยู่ที่ไหนไม่เหมาะสมกับการอยู่ป่า หรืออยู่ป่าช้าตามนิสัยที่จิตมันผูกกัน เราก็อยู่เป็นกาลเป็นเวลา เหล่านี้มีแต่เครื่องบังคับชำระจิตใจ คือกิเลสที่อยู่ภายในใจนั้นให้เบาบางลงและหมดสิ้นไปทั้งนั้น รูดงค์วัตรของพระพุทธเจ้าทรงวางไว้เป็นกลาง ๆ เรานำมาปฏิบัติและให้คลี่คลายและสังเกตตัวเองที่เกี่ยวกับการปฏิบัติรูดงค์เหล่านี้ นี้เรียกว่า ผู้มีความเพียรอันชอบธรรม หรืออภิญญาปฏิบัติ การปฏิบัติไม่ผิด ต้องสังเกตตนเสมอ

สำหรับพระของเราที่ให้ไปไปตามความมุ่งหมายจริง ๆ และอรรถธรรมของพระพุทธเจ้าจริง ๆ แล้ว พระเรามีหน้าที่ทำงานอย่างเดี่ยว ตามตำรับตำราที่เราได้เห็นมาด้วยกัน มีตั้งแต่การชำระกิเลสด้วยการภาวนาทั้งนั้น ไม่ได้มีกิจการบ้านเรือนแบบโลก ๆ เขาเข้ามาเคลือบมาแฝงพอให้งานภายในจิตใจของเราเป็นกังวลและล่าช้าต่อไป ให้มีความมุ่งมั่นอยู่กับความ پاکเพียร นี่จะเรียกว่างานของพระแท้คืองานเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา จะเป็นทำยืน ทำเดิน ทำนั่ง ทำใด มีแต่เป็นทำความเพียรชำระกิเลสภายในใจของตน นี่เรียกว่างานของพระในครั้งพุทธกาล ท่านมีเป็นแบบเป็นฉบับมาอย่างนั้น

การพูดการคุยกันเกี่ยวกับเรื่องโลกสงสารนี้ไม่มี มีแต่เรื่องอรรถเรื่องธรรมการเจริญจิตตภาวนาล้วน ๆ ออกจากสถานที่ต่าง ๆ มา เช่น ในป่าในเขา หรือในถ้ำมาสนทนาธรรมะกันนี้ มีแต่เรื่องของอรรถของธรรมล้วน ๆ ไม่มีเรื่องตรัสจ্ঞานวิชาเรื่องโลกเรื่องสงสารเข้ามาเกี่ยวข้องเลย นี่กฎหรือระเบียบประเพณีของพระพุทธเจ้าที่พาดำเนินสำหรับบรรดาพุทธบริษัทที่มุ่งต่ออรรถต่อธรรมจริง ๆ ก็ให้ยึดธรรมเหล่านี้มาปฏิบัติต่อตนเอง เฉพาะที่เราเป็นพระนี่เหมาะสมแล้วกับงานดังที่กล่าวนี้

อยู่ที่ไหน อย่าเอาความสะดวกสบายทางร่างกายเข้ามากีดขวางทางสะดวกของธรรมคือใจ เรื่องร่างกายมันหาแต่ความสะดวกอยู่ตลอดเวลาที่นั่นแหละ อยู่ดีกินดีนอนดี ใช้อะไรฟุ้งเพื่อเห่อเหิมแบบไม่มีสติตั้ง นี่เป็นเรื่องของกิเลส เป็นเรื่องของโลกสงสารทั้งนั้น พระของเราจึงต้องต่างกัน การอยู่ การกิน การหลับ การนอน การใช้สอยก็เป็นแบบของพระ เป็นผู้มีงานน้อย ไม่ใช่มีงานมากเหมือนงานของโลกเขา แต่ไปมากอยู่ที่ความ پاکเพียรชำระจิตใจ นี่เรียกว่า การปฏิบัติถูกต้อง

สติอย่าปล่อยวาง อันนี้เป็นพื้นฐานของธรรมตั้งแต่พื้น ๆ ขึ้นไปจนกระทั่งธรรมะอันสุดยอด สตินี้มีความจำเป็นตลอดไปทุกชั้นทุกภูมิของการบำเพ็ญ ให้มีสติตั้งตั้งให้ดี จิตถ้าไม่สงบก็ให้ปฏิบัติตั้งที่อธิบายให้ฟังแล้วเมื่อคืนนี้ ตั้งเป็นความเอาจริงเอาจัง เราอย่าหละหละกับความ پاکเพียรของเราซึ่งเป็นนิสัยของกิเลส ทำลงไปวันหนึ่งสองวันว่าดี ต่อไปอ่อนแอห่อหุ้มเหลือไหลไปเสีย นี่คือกิเลสเข้าเหยียบย่ำทำลายแล้ว ถ้าเป็นธรรมดำเนินตามธรรมแล้วต้องตั้งความ پاکเพียรด้วยความมีสติอยู่ตลอดเวลา นี่คือความถูกต้อง

เปลวไปก็ให้ทราบว่าเป็นความเปลวนี้ไม่ดี เราเปลวแล้วเรียกว่าปล่อยช่องให้กิเลสแล้ว ความเปลวไม่มีสติตั้ง เป็นเรื่องของกิเลสทั้งนั้นเราอย่าเข้าใจว่าเป็นเรื่อง

อื่นเรื่องใด เป็นเรื่องของกิเลสเข้าทำลายความ پاکเพียรของเราให้ปลั่งเปล่งไปจนได้ ให้ตั้งตลอดเวลา จิตใจให้มีเข้มข้นต่ออรรถต่อธรรม ต่อแดนแห่งมรรคผลนิพพาน อยู่เสมออย่าจิตจาง เรื่องโลกเรื่องสงสารอย่านำเข้ามายุ่งกวนใจ โลกเขาอยู่เป็นโลก เราก็กเคยเป็นโลกมาแล้วตั้งแต่เป็นเด็กมาเป็นชราวราสมา จนกระทั่งได้มาบวชเป็นพระ เขากับเราก็กเหมือน ๆ กัน ไม่เห็นมีอะไรผิดแปลกจากกัน เวลานี้เรามาบวชเป็นพระแล้ว เปลี่ยนสภาพความเป็นอยู่และความรู้สึกภายในใจของเรา เป็นอรรถเป็นธรรมไปล้วน ๆ อย่าให้มีความชินชากับโลก พอที่จะน่านิสัยของโลกมาคิดอ่าน ไตร่ตรอง แล้วพูดคุยกันเรื่องโลกเรื่องสงสารไม่ถูกต้องกับทางเดินของพระเราเลย ให้พากันระมัดระวัง

พระท่านออกมาจากป่าจากเขา มาสนทนาธรรมะกัน ท่านมีตั้งแต่เรื่องอรรถ เรื่องธรรมล้วน ๆ มาสนทนาเป็นคติต่อกันและกันได้เป็นอย่างดี นี่ท่านว่า กาเลนธมฺมสากัจฉา สนทนาอรรถธรรมไปตามกาลตามสมัย เวลาได้เข้ามาพบกันสนทนาธรรมะกัน ต่างคนต่างได้คติอันดีจากกันและกันไปเรื่อย ๆ ท่านไม่มีในครั้งพุทธกาลที่จะพูดถึงเรื่องโลกเรื่องสงสาร เรื่องได้เรื่องได้เรื่องเสีย เรื่องซื้อเรื่องขาย เรื่องราชการงานเมือง เรื่องหญิงเรื่องชาย ท่านไม่มี มีแต่เรื่องชำระกิเลสออกจากจิตใจด้วยความเพียรที่มีสติประจำอยู่ตลอดเวลาเท่านั้น นี่ทางเดินของผู้ที่จะครองมรรคครองผลท่านเดินอย่างนี้ เรออย่าเหลาะ ๆ แหละ ๆ แล้วเวลานี้ศาสนาเป็นความเคยชินของกิเลสจนหน้าหน้าตา แม้ตัวเองก็มิรู้สึกตัวว่าทำตัวเช่นนั้นเป็นกิเลส มามากมายแล้วเวลานี้

พระเรานั้นเหลาะไม่ใช่ใคร เรื่องมรรคผลนิพพานเป็นสิ่งที่สุดเอื้อมสุดวิสัยไปแล้ว ที่เป็นวิสัยอยู่ก็คือคละเคล้ากันอยู่กับเรื่องโลกเรื่องสงสาร เรื่องความคิด ความสนใจ การพูดการจา ตลอดจนการบางอย่างก็กลายเป็นเรื่องงานของโลกของสงสารไปเสีย งานของพระเลยไม่มี เมื่อเป็นเช่นนั้นเรื่องมรรคเรื่องผลก็ยิ่งห่างไปทุกวัน ๆ สุดท้ายก็คว้าน้ำเหลว เพราะเจ้าของไขว่คว้าในทางที่ผิด แล้วก็เหลวไหลไปทุกวัน ๆ เหล่านี้ให้พากันพิจารณาให้มาก ธรรมของพระพุทธเจ้า มรรคผลนิพพานนั้น ประหนึ่งเอื้อมมือคอยจับเราจุดลากเราขึ้นจากหล่มลึกลงอยู่ตลอดเวลา ด้วยความเป็นผู้มีสติระลึกอยู่กับธรรมของตนที่กำลังบำเพ็ญอยู่อย่าให้เปลว นี่เท่ากับเราได้ธรรมนี้แล มาจุดมาลากเราขึ้นไป ธรรมและวินัยนี้เท่านั้นที่เป็นองค์แทนศาสดาจะจุดจะลากเราให้หลุดพ้นจากทุกข์ได้ไม่สงสัย ในธรรมทั้งหลายที่เป็นองค์แทนศาสดา

ขอให้เชื่อศาสตรา โดยการเชื่อและปฏิบัติตามหลักธรรมหลักวินัยนี้ เท่ากับเดินตามรอยพระบาทของพระพุทธเจ้าอยู่ตลอดเวลา การปรินิพพานของพระพุทธเจ้านั้นเป็นเรื่องของธาตุของขันธ์ เขาตายได้เราตายได้ แปรสภาพไปต่าง ๆ ได้ทั่วโลกดินแดนหาประมาณไม่ได้ก็คือโลกสมมุติ โลก อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จึงแสดงตัวอยู่ทุกแห่งทุกหนตำบลหมู่บ้านตลอดเวลา เราย่านำเข้ามาคิดให้ยุ่งเหยิงวุ่นวาย ว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นสาระ ไม่มีอะไรเป็นสาระแหละในโลกอันนี้ มีแต่ธรรมเท่านั้นที่เป็นสาระสำหรับผู้ตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติต่อธรรม

ให้พากันตั้งอกตั้งใจปฏิบัติ มรรคผลนิพพานให้เอาหลักธรรมหลักวินัยเป็นกฎเป็นเกณฑ์เป็นศาสตรา ยิ่งกว่าเอาสิ่งอื่นใดมาเป็นศาสตรา แล้วยึดเกาะตามหลักธรรมหลักวินัยนั้นให้ดี เช่นพระวินัย อย่าล่วงเกินเป็นอันขาดเป็นความเสียหายมากทำลายตัวเองด้วยไม่มีหิริโอตตปะภายในใจ คนนี้ทำยังไงก็ไม่มีทางที่จะได้มรรคได้ผล เพราะคนต่อต้านต่อองค์ศาสตราซึ่งเป็นผู้ชี้แนวทางให้ถูกต้อง เรื่องพระวินัยเป็นรั้วกันการประพฤติดำเนินของเรา ไม่ให้ปลีกจากร่องรอยคือทางเดินซึ่งได้แก่ธรรมไป พระวินัยคือรั้ว อย่าคิดอย่าล่าอย่าแส้ออกไป ท่านเรียกว่าพระวินัย เครื่องกำจัดความชั่วนั้นแล ให้พากันเคารพให้มาก

พระวินัยนี้สำคัญมากนะ เราไปอยู่ในสถานที่ใดก็ตาม เรามีศีลบริสุทธิ์แล้วเรามีความอบอุ่นภายในตัวของเรา ไปอยู่ในสถานที่น่ากลัวก็ไม่กลัว เป็นตายก็อบอุ่นอยู่ภายในใจ แม้จะตายเราก็ไปในทางที่ถูกที่ดี มันหากมีความอบอุ่นอยู่ภายในใจนั้นแล คนมีพระวินัยสมบูรณ์ไม่ต่างพร้อย เรียกว่ามีศีลสมบูรณ์ อันนี้ให้เป็นพื้นฐานอย่าพากันข้ามเกินเป็นอันขาด นี่แหละรั้วกัน พอข้ามอันนี้ออกไปปั๊บก็ออกนอกกลุ่มออกทาง กิเลสมันก็เอาไปกินหวานปากหวานคอหมदनนั้นแหละ ไม่มีอะไรเหลือ ผู้ที่อยู่ในกรอบของพระวินัยนี้สำคัญมาก อยู่ในรั้วของพระวินัยแล้วกิเลสเอาไปกินง่าย ๆ ไม่ได้ ต้องระวัง เมื่อวินัยเราดีแล้ว ธรรมที่เราจะตัดดวงเอามรรคเอาผล ด้วยสติปัญญาศรัทธาความเพียรของเรา เราก็เน้นหนักตลอดเวลา

การอยู่การกินทุกอย่างไม่เป็นอารมณ์ มีตั้งแต่ระมัดระวังจิตของเราบกพร่องที่ตรงไหน ทุกข์ก็ให้ทุกข์ด้วยการต่อสู้กับกิเลสตัวผาดโผนโจนทะยาน ลากอุจติใจของเราออกไปคิดในแง่ต่าง ๆ ทั่วโลกดินแดนไม่มีวันอึดพอ นี่คือกิเลส มันมีแต่ความหิวความโหย อยากคิดอยากปรุงอยากรู้อยากเห็น อยากได้ยินได้ฟัง อยากทดลองเรื่องนั้นเรื่องนี้ นี่คือน้ำของกิเลส อย่าเสียดายความคิดเหล่านี้ มันเคยหลอกลวงโลกต้ม

ตุ่นโลกให้ได้รับความทุกข์มานานแล้ว ไม่มีอันใดที่จะหักห้ามกิเลสได้เหมือนธรรม ธรรมนี้หักห้ามกิเลสได้ เช่น มันอยากดูไม่ยอมดู มันอยากฟังไม่ยอมฟังในสิ่งที่เป็น ภัยต่อธรรม อยากรู้อยากดูอยากเห็น อยากคิดไม่ยอมให้คิด ต้องฝืนกันตลอดเวลา นี่จึงเรียกว่ารบกันกับกิเลส

กิเลสนี้ตัวคล่องแคล่วว่องไวไหลไปเลยตลอดเวลา เพราะมันเคยครองหัวใจ ของสัตว์โลกมาเป็นเวลานาน มันจึงคล่องตัว เราจะโน้มจิตเข้าสู่ธรรม กิเลสจุกดาก ออกไปแล้ว ๆ ตามอารมณ์ที่เคยคิดจนคล่องตัวนั้นแล แต่มันไม่อึดพอไม่เข็ดไม่ หลาบในอารมณ์ที่เคยดัดสันดานตัวเองเพราะอารมณ์ที่ไม่ดี มันจะมาดัดสันดานเรา ให้เกิดความทุกข์ความลำบากภายในจิตใจ จิตใจก็เศร้าหมอง ภาวนาหาความสงบไม่ ได้ นี่คือการกวนใจ ให้พากันพิจารณาให้ดี ไปที่ไหนให้มีสติตั้ง

เรื่องมรรคผลนิพพานเราอย่าไปถามกาลนั้นกาลนี้ สมัยนั้นสมัยนี้ ให้ถามดู หัวใจของเราเนี่ย มรรคผลนิพพานจะอยู่ที่นี้ มีสติธรรม ปัญญาธรรม วิริยธรรม เป็น เครื่องประกันมรรคผลนิพพานอยู่กับหัวใจของเราเนี่ยเท่านั้น ไม่มีกาลสถานที่เวล่ำเวลาที่ โนนที่นี้ว่าเป็นเครื่องประกัน แม้ท่านสอนให้ไปอยู่ในป่าก็สอนเพื่อความไม่เปลอตัว นั้นแล อยู่ในป่าอารมณ์มีน้อยไม่มีสิ่งก่อกวน รักษาจิตใจได้ง่าย ท่านจึงสอนให้ไปอยู่ ในป่าในเขาซึ่งเป็นสถานที่โลกเขาไม่ต้องการ แต่ธรรมนั้นเหมาะสมมากสำหรับผู้ บำเพ็ญ ท่านจึงสอนให้ไปอยู่ในป่าในเขา เช่น รุกขมูลเสนาสน์ เป็นต้น เราก็ทราบ ด้วยกันทุกคน

สถานที่นี้เป็นสถานที่กิเลสไม่ต้องการ กิเลสไม่ชอบ ที่นี้เราผู้เป็นนักรบกับ กิเลสเราต้องชอบเราต้องอยู่ เราต้องเสาะแสวงหาประกอบความพากเพียรกับสถานที่ เช่นนั้นตลอดไป เมื่ออยู่ไปนานการประกอบความเพียรก็สะดวกไปตลอด แล้วจิตใจ เมื่อได้รับการบำรุงส่งเสริมด้วยความพากเพียรแล้ว มีสติเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ก็ จะเป็นความสงบภายในใจลงไป

เวลาจิตอยากคิดอยากปรุงอะไรซึ่งเป็นเรื่องกิเลสให้ฝืนทันที อย่าคล้อยตาม เป็นอันขาด การคล้อยตามกิเลสก็เท่ากับก้มหัวลงให้มันสับเอาตนเองจะเป็นอะไรไป ไม่ยอมก้มหัวลง ต้องสู้กันเสมอ นี่จึงเรียกว่า รบกับกิเลส ถ้าเราคล้อยตามกิเลสไม่ เรียกว่ารบกัน ยอมมันตลอดถ้าอย่างนั้น ต้องสู้ต้องรบกัน มรรคผลนิพพานที่เราจะ ได้จากการฝืนกิเลส การต่อสู้กับกิเลสแม้จะทุกข์มากขนาดไหนก็ตามก็คุ้มค่ากัน กับ มรรคผลนิพพานที่เราได้ขึ้นมาจากการต่อสู้กับกิเลสแบบทรหดอดทน ให้คิดอย่างนี้

นะ ความทุกข์ในการต่อสู้กับกิเลสมันก็ทุกข์เป็นธรรมดา แต่ต่อสู้เพื่อชัยชนะ การได้ชัยชนะกับกิเลสมาเป็นลำดับลำดับ เราก็มีต้นทุนขึ้นเป็นลำดับลำดับเช่นเดียวกัน

อ้าว กิเลสประเภทนี้มันหนาแน่น ฟาดกันลงอย่างหนักมือ กิเลสนี้ขนาดไหน ความเพียรของเราให้กะพอดีกัน ๆ มันหากรู้เองนั่นแหละสำหรับผู้ประกอบความพากเพียร ควรจะหนักจะเบา หรือวรรคใดตอนใดที่จะเน้นหนักถึงขนาดเอาเป็นเอาตายต่อกัน มันหากรู้ในนิสัยสันดานของตัวเองผู้ประกอบความพากเพียรนั้นแล เราอย่าทำเหล่า ๆ เหล่า ๆ จะไม่ได้เรื่องได้ราวนะ มรรคผลนิพพานประกาศกังวานอยู่ในองค์แห่งธรรมของพระพุทธเจ้ามาตลอด เหตุใดเราชาวพุทธบวชเข้ามาในศาสนา เฉพาะนักบวชนี้สำคัญมาก เพราะเป็นแนวทางซึ่งควรต่อมรรคผลนิพพานอยู่แล้ว แต่แล้วทำไมไม่เห็นได้เรื่องได้ราวอะไร

ก็เพราะไม่ดำเนินตามทางที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ ปลีกแหวะออกนอกกลุ่ม นอกทางไปเสีย ผลจะพึงได้รับมันก็ไม่มี แล้วก็อยู่ไปกินไปวันหนึ่ง ๆ สุดท้ายจิตก็เอียงไปล่มจมลงไปกับโลกเขาเสีย ให้กิเลสตัณหาเหยียบย่ำทำลาย มีแต่หัวโล้นโกนคิ้ว ผ่าเหลือง ใครโกนใครเอามาครองก็ได้ แต่หัวใจเจ้าของเป็นส้วมเป็นถ่านให้กิเลสขับถ่ายลงไปเป็นลำดับลำดับ แล้วเกิดประโยชน์อะไรสำหรับพระเรา ต้องมีการกระตุ้นเตือนเจ้าของอยู่เสมอ จิตใจมันจะมีแก๊จคึกคัก เรื่องความพากเพียรนี้ให้ก้าวเดิน

ใครมีความเหมาะสมกับธรรมบทใด พิจารณาวิธีการใดเป็นผลเป็นประโยชน์แก่ตน ให้ยึดหลักธรรมการพิจารณาเช่นนั้นเอาไว้ประจำใจ ให้หนักแน่นขึ้นทุกวัน ๆ นี่ละดี ถูกต้อง อย่าทำสักแต่ว่าทำ เมื่อทำอย่างนี้ก็เรียกว่าถูกทาง ถ้าถูกทางแล้วผลก็จะเพิ่มขึ้นไปเรื่อย ๆ เบื้องต้นจิตสงบเสียก่อน จิตเคยวุ่นวายส่ายสั่นเพราะกิเลสถือ กิเลสเตะ เตะไปมุมโลกโน้นมุมโลกนี้ ไม่ว่าจะใกล้ไกล ผลักออกไปให้คิดให้ปรง เรื่องราวผ่านไปนานเท่าไรพอระลึกได้ ก็คว่ำเข้ามาอุ่นกิน อุ่นเผาเจ้าของมันแหละ เรื่องราวที่เสียใจนั้นมันยังติดนะใจเรา ถ้าเรื่องราวที่ไม่พอใจเสียใจเคียดแค้นให้ผู้ใด มักจะติดพันกับเรื่องราวอารมณ์เช่นนั้น เข้ามาเผาหัวใจตนซ้ำเข้าไปอีก แล้วก็ไม่มีความเช็ดหลาบอิมพอ ผู้เช่นนั้นเป็นผู้ก่อไฟเผาตัวตลอดเวลา ไม่มีความเช็ดหลาบอิมพอ

ถ้าเป็นความเช็ดหลาบ พอระลึกถึงเรื่องราวเก่าที่เคยเป็นข้าศึกและเป็นทุกข์เดือดร้อนถึงกับจิตใจจะเป็นฟืนเป็นไฟ เมื่อระลึกได้แล้วให้พลิกใจกลับทันที ไม่

เสียดายคิดต่อไป เพราะเท่ากับเสียดายไฟ เอามาเผาเจ้าของนั่นเอง ต้องปิดออกทันที มันอยากคิดเท่าไรก็ไม่ยอมคิด นี่เรียกว่าฟีนกิเลส แล้วคิดเรื่องอื่นแทน คือเรื่องธรรม เข้ามาแทนที่ ๆ อยู่เสมอ นี่เรียกว่าการประกอบความ پاکเพียรเพื่อชำระจิตใจของตน ครั้นเมื่อได้รับการอบรมอยู่เสมอจากจิตตภาวนา ใจของคนเราย่อมมีความสงบเย็นขึ้น ๆ เพราะได้รับการบำรุงรักษา การหลีกเลี่ยงจากเจ้าของ แล้วก็แสดงเป็นความสงบเย็น

ถ้าจิตใจมีความสงบเย็นอารมณ์ของกิเลสที่เป็นพินเป็นไฟ เคยเป็นพินเป็นไฟมาแต่ก่อนมันก็ค่อยจางลงไป ๆ อารมณ์แห่งความสงบเย็นใจนี้จะเพิ่มขึ้นด้วยจิตตภาวนานี้เป็นเครื่องหนุนอยู่ตลอดเวลา แล้วความสงบนี้ก็เชื่อมโยงเข้าไปถึงความ เป็นสมาธิของใจ การปฏิบัติธรรม ภาควิถีความสงบท่านเรียกสมถะ จิตที่มีความสงบหลายครั้งหลายหน เพิ่มกำลังแห่งความสงบเข้าเรื่อย ๆ ก็เชื่อมโยงเข้าไปถึงสมาธิคือ จิตตั้งมั่น เวลาเราสงบนี้มันก็สงบ นี่เรียกว่าสมถะ พอจิตถอยออกมาแล้วมันก็ไม่สงบเสีย พอจิตนี้พยายาม ทำให้มีความสงบหลายครั้งหลายหนเข้าไป สงบมากน้อยเพียงไร เช่น จิตของเราวมลงไปแต่ละครั้งละคราวนั้น มันสร้างพลังขึ้นมาภายในตัวโดยลำดับลำดับ เมื่อความสงบมีมากเท่าไร ๆ ความแน่นหนามันคงของจิตก็จะเริ่มปรากฏขึ้น คือความสงบนี้แหละจะเริ่มแน่นหนามันคงขึ้น ๆ จากนั้นใจก็กลายเป็นสมาธิขึ้นมา

สมาธิแปลว่าความตั้งมั่น ใจของเราเนี่ยมันตั้งมั่นอยู่ในหลักธรรมชาติแห่งสมาธิเองนะ เราคิดเราปรุงเรื่องอะไรก็คิดได้อยู่ แต่มองเข้ามาดูฐานของจิต จิตก็มีความแน่นหนามันคงตามเดิม ท่านเรียกว่าจิตเป็นสมาธิ นี่เราอบรมเพียงเท่านี้ก็พอ อยู่พอกินสำหรับเราที่ก้าวเดิน เป็นต้นทุนแห่งธรรมชั้นสูงกว่านี้ขึ้นไปเป็นลำดับ เวลาพิจารณาทางด้านปัญญาแยกธาตุแยกชั้น ธาตุ ทุกข์ อนิจจัง อนตตา อสุภะ อสุภัง ซึ่งมีอยู่เต็มเนื้อเต็มตัวทั้งเราทั้งเขา หลายครั้งหลายหน จิตก็มีความคล่องแคล่ว แล้วยกเลิกกับสิ่งเหล่านี้ ปัญญาที่เริ่มก้าวออกไป ๆ

คำว่าปัญญากับสมาธินั้นแตกต่างกันมากนะ ความสุขในสมาธินี้ไม่ได้มีอะไรสำคัญนัก ถ้าได้ผ่านปัญญาเข้าไปแล้ว เราจะตำหนิสมาธิของเราโดยลำดับ นอกจากเราไม่เคยสนใจกับทางปัญญาวิปัสสนาเลย แล้วก็มานอนจมอยู่กับความเป็นสมาธิสมาธิก็คืออยู่สำหรับคนนั้นไปเรื่อย ๆ อย่างนั้นแหละ แต่ไม่ก้าวไปถึงไหน มีแต่ความสงบเย็น ๆ กำหนดให้เป็นสมาธิเท่าไรก็เป็นแค่นั้นแหละ เรียกว่าสมาธิเต็มภูมิแล้ว

เหมือนน้ำเต็มแก้ว เอน้ำที่ไหนมาเทเพิ่มเข้าอีกก็ไม่เพิ่ม น้ำเต็มขอบปากแก้วแล้ว เอน้ำที่ไหนมาเพิ่มก็เพียงอยู่ปากแก้วเท่านั้น นี่จิตที่เต็มภูมิแห่งความสงบแล้วก็เต็ม ภูมิเหมือนน้ำเต็มแก้ว ให้เลยนั้นไม่เลย จิตนี้มีแค่นี้แหละ เรียกว่า พอ ในชั้นของ สมานนี้เรียกว่าพอ เพราะสมานเต็มตัวเหมือนน้ำเต็มแก้ว

จากนั้นให้แยกออกไปพิจารณาทางด้านปัญญา ดังที่ท่านสอนว่า เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ อย่างนี้เราจะพิจารณาเป็นสมถธรรมก็ได้ เช่น บริกรรมเกสา หรือ โลมา นขา ทันตา ตโจ บทใดมาเป็นบริกรรมเพื่อสมถธรรมก็ได้ ที่นี้เมื่อจิตที่ควรจะใช้วิปัสสนาแล้วแยกเอาเกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ มาคลี่คลายกระจายออกไปจนกระทั่งเนื้อหนังร่างกายของเราทุกสัต์ทุกส่วน ตับ ไต ไส้พุง ข้างนอกข้างในเอามา พินิจพิจารณาโดยทางด้านปัญญา ปัญญาก็มีความเฉลียวฉลาดแหลมคมขึ้นไปเป็นลำดับ และผลที่เกิดขึ้นจากทางปัญญาก็คือการถอดถอนกิเลส มีอุปาทานเป็นสำคัญ ค่อยเบาลง ๆ เรื่องของปัญญาก็จะมีความคล่องแคล่วแกว่งล้าไปโดยลำดับ

เรื่องของสมานก็เป็นฐานที่ปักจิตไปเท่านั้น ในเวลาเราพิจารณาทางด้าน ปัญญาเห็นดเห็น้อยเมื่อยล้า เราก็ย่อนจิตเข้ามาสู่สมาน ให้ปักในสมานเสีย พอจิต ออกจากสมานมีกำลังแล้ว เราก็ออกพิจารณาทางด้านปัญญา โดยถือธาตุถือขันธเป็น สำคัญ การพิจารณาทางด้านปัญญาต้องพิจารณาแล้วพิจารณาเล่า อย่าถือเที่ยวเป็น สำคัญนะ พิจารณาหลายเที่ยวหลายหนก็ว่าตัวได้พิจารณาแล้วอย่างนั้นมันเป็นเรื่อง โลกไปเสีย ไม่ใช่ธรรมทางภาคปฏิบัติ

ทางภาคปฏิบัติต้องการที่จะให้รู้แจ้งเห็นจริงกับสิ่งที่เราพิจารณานี้จริง ๆ ก็ ครั้งก็หันพิจารณาหลายตลบตบทวน จนจิตใจมีความคล่องแคล่วแกว่งล้าไปแล้ว มันก็อึด เช่นเดียวกับเรารับประทานอาหารนั้นแหละ อาหารจะเออร์ด่อยขนาดไหน เมื่อพอแก่ธาตุแก่ขันธแล้วจิตใจมันก็ถอนออกจากอาหารนั้นเป็นความอึดพอ ปล่อย การรับประทานไปได้ทันที การพิจารณาร่างกายเวลามันกำลังรู้กำลังเห็นในสภาวะ ธรรมทั้งหลายเหล่านี้จิตใจก็ดูตื้อตึ่ม พิจารณาเท่าไรก็ยิ่งหมุ่นไป ๆ นี่ก็เป็นชั้นหนึ่ง เรา ก็ให้พิจารณาอย่างนั้น หลายครั้งหลายหน จนกระทั่งจิตใจของเรามีความอ่อนเพลียรู้ สึกเห็นดเห็น้อยเมื่อยล้าในการพิจารณาแล้ว เราก็ย่อนจิตเข้ามาสู่สมานเพื่อพักเอา กำลัง จิตเข้าสู่สมานเรียกว่าพักเอากำลัง ไม่ได้มาถอดถอนกิเลสตัวใดแหละเรื่อง สมาน เพียงแต่ทำกิเลสให้สงบตัวเข้ามาเท่านั้น เป็นปัญญาต่างหากที่จะแก้และถอด ถอนกิเลสทุกประเภทให้หลุดลอยไปจากใจ ไม่ใช่สมานนะ

สมาธิเป็นแต่เพียงสงบอารมณ์สงบกิเลส เหมือนหินทับหญ้าอย่างว่านั่นแหละ พอเข้าสู่สมาธิเราเข้าสู่ความสงบไม่ต้องวุ่นวายกับสิ่งใด การคิดอ่านไตร่ตรองเรื่องสติปัญญาเกี่ยวกับเรื่องธาตุเรื่องชั้นร่างกายนอกภายในจดหมด เวลาเราเข้าสู่สมาธิต้องการอารมณ์อันเดียวคือ เอกัคคตารมณ์ ซึ่งเกิดขึ้นจากสมาธิที่รวมอารมณ์อยู่ในจุดเดียว นี่ท่านเรียกว่า พักในสมาธิ เมื่อเราพักพอสมควรแล้ว ได้กำลังวังชาแล้ว ถอนจากสมาธิออกไป ทีนี้ก้าวทางด้านปัญญา พินิจพิจารณาแยกธาตุแยกชั้น อธิจจำทุกข์ อนตตา มีทั้งส่วนหยาบส่วนละเอียดเต็มอยู่ภายในร่างกายของเรา พิจารณาไปเรื่อยไม่ต้องมาเป็นกังวลกับสมาธิ คือให้ทำงานต่างเวลากัน เวลาทำสมาธิให้สงบเพื่อเป็นที่พักของใจเราก็ให้สงบจริง ๆ ไม่ต้องไปเกี่ยวกับทางด้านปัญญา

ทีนี้เวลาออกจากสมาธิไปแล้วจะทำหน้าที่การงานโดยทางปัญญา เราก็ไม่ต้องมาเป็นห่วงกับสมาธิ ให้ทำหน้าที่ไปเรื่อย ๆ นี้เรียกว่าดำเนินงานด้วยจิตตภาวนาไปอย่างสม่ำเสมอ แล้วจิตใจของเราจะก้าวขึ้นไปเรื่อย ๆ ก้าวอยู่ในใจนี้แหละ พิจารณาร่างกายนี้เอาเสียจนกระทั่งร่างกายพอแล้วมันก็ปล่อยเหมือนกัน เมื่อยังไม่พอมันก็เพลนในการพิจารณาทุกสัต์ทุกส่วน ทั้งกฎ อธิจจำ ทั้ง ทุกข์ ทั้ง อนตตา ทั้ง สุคะ อสุคะอสุกััง มันจะเพลนในการพิจารณาอย่างนี้ไปตลอดเมื่อมันยังไม่พอพิจารณามากเท่าไรยังมีความคล่องแคล่วว่องไวในการพิจารณา จากนั้นแล้วจิตใจก็อึดพอกับร่างกายอันนี้

เมื่อสิ่งเหล่านี้รวมเข้ามาสู่จิต จิตเป็นผู้กลืนเอาร่างกายนี้ทุกสัต์ทุกส่วนว่าเป็นเราเป็นของเรา หรือว่าสุคะก็ดี อสุคะก็ดีเป็นเรื่องของจิตใจนี้ไปวาดภาพหลอกตัวเอง ความจริงอันนั้นเขาไม่ได้ว่าเขาเป็นสุคะหรืออสุคะ มันเป็นเรื่องของจิตใจเราไปเสกสรรปั้นยอขึ้นมา แล้วก็หลงกับสิ่งเหล่านี้เท่านั้นเอง เมื่อพิจารณาหนักเข้า ๆ อารมณ์ทั้งหลายแห่งสุคะและอสุคะ ในส่วนร่างกายนั้น มันจะค่อยกลมกลืนกันเข้ามาสู่จิตใจ ใจของเราจะกลืนอารมณ์ทั้งหลายเหล่านั้นเข้ามา แล้วก็มาเป็นตัวของใจเสียเอง เป็นผู้ตั้งสุคะอสุคะขึ้นมา ครั้นเวลากำหนดแล้วก็ไหลเข้ามาสู่ใจ ๆ ไม่มีอะไรที่จะเป็นกิเลส มันใจต่างหาก

ทั้งเราวาดภาพเป็นสุคะ วาดภาพเป็นอสุคะ เพื่อถอดถอนกิเลสก็ตาม แต่เวลาอึดแล้วมันก็เห็นโทษแห่งการวาดภาพของตัวเอง ว่าออกไปจากจิตนี้ทั้งนั้น จิตก็กลืนเอาอารมณ์เหล่านั้นเข้ามาสู่ตัว พอเข้ามาสู่ตัวแล้วเห็นโทษแห่งจิตที่เป็นผู้ไปอาจไปเอื้ออภัยสิ่งเหล่านั้นเข้ามาหลอกตัวเอง จิตก็ปล่อยร่างกาย ร่างกายทั้งหลายก็

เป็นอีกวรรคหนึ่ง พักหนึ่ง ตอนหนึ่งไป จิตใจก็เอาจริงกายนี้แหละเป็นเครื่องฝึกซ้อม ฝึกซ้อมเท่าไรมันก็ไหลเข้ามาสู่จิตใจของเราดวงเดียว ๆ จะตั้งอะไรขึ้นมา ตั้งอยู่ข้าง นอกมันก็กลืนเข้ามาข้างในคือหัวใจนี้แหละ ตั้งเวลาไหนมันก็กลืนเข้ามา ๆ สู้หัวใจ หัวใจจึงพอกับอารมณ์ภายนอก แต่ต้องอาศัยการฝึกอยู่เสมอจนกระทั่งสิ่งเหล่านั้น ค่อยจางไป ๆ ตั้งขึ้นมาแล้วดับไป ๆ

ทีแรกตั้งขึ้นมาก็เข้ามาหาใจ ใจเป็นผู้กลืน ๆ ครั้นจากนั้นแล้ว ใจชำนาญ มากขึ้นเพราะการฝึกซ้อมอยู่เสมอ แล้วอารมณ์ของสุขะอสุกะเหล่านั้นตั้งขึ้นเมื่อไร มันก็ดับขึ้นที่ตั้งนั้นแหละ เพราะมันรู้แล้วว่าจิตเป็นผู้ไปตั้งขึ้นมา ตั้งขึ้นตรงไหนมันก็ ดับไป ๆ สุดท้ายรูปสุขะอสุกะทั้งหลายที่เป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณาของเราก็ลื่น ไปหมดไป กลายเป็นจิตที่ว่างขึ้นมาภายในใจของเรา กำหนดถึงเรื่องเป็นภาพสุขะ อสุกะก็เพียงเหมือนกับฟ้าแลบเท่านั้นเอง แล้วดับไป ๆ แล้วจิตก็กลายมาเป็นความ ว่าง ว่างจากรูปจากกายที่เคยพิจารณา มา ถึงยังไม่ว่างจากอารมณ์ที่ละเอียดกว่านั้น มันก็ว่างจากส่วนหยาบคือส่วนร่างกาย แล้วพิจารณาเข้ามา มันจะรู้เข้ามาอย่างนี้เรื่อย ๆ การพิจารณาภาวนา

ขอให้ทุกท่านตั้งอกตั้งใจพิจารณา เรื่องการพิจารณากายคตาสตินี้เป็นของ สำคัญมากทีเดียว เอาให้ดี พิจารณานี้มีความคล่องแคล่วองไวเท่าไรกิเลสราคาจะ ตัณหาก็ค่อยจางไป ๆ ประหนึ่งว่าเป็นพระอรหันต์น้อย ๆ ขึ้นมาภายในใจ ทั้ง ๆ ที่ กิเลสก็ยังมียู่ที่นั่นแหละ นี่เพราะความเด่นแห่งความเบาของกิเลสภายในใจ ให้พิจารณา ช้า ๆ ชาก ๆ ติดพันกันอยู่ในนั้น นี่ละทางก้าวเดินเพื่อมรรคผลนิพพาน ก้าวเดินจาก สติปัญญาอัน อริยสัจสี่ นี้ทางก้าวเดินไปเดินตรงนี้ ใครพิจารณาอันนี้ละเอียดลอมมาก เท่าไรก็ยิ่งก้าวไปได้เร็ว ต้องเอาอันนี้ให้ชัดเจนเสียก่อน ข้างนอกก็ตามข้างในก็ตาม มันเป็นไปจากใจตัวไปสำคัญมั่นหมายนี้แหละ เมื่อพิจารณาแล้วใจจะมาเห็นโทษของ ตัวเองที่ไปมั่นหมายสิ่งต่าง ๆ แล้วย้อนกลับมา ปล่อยสิ่งเหล่านั้นไว้ตามเป็นจริงของ เขา นี่เรียกว่า การพิจารณารู้รอบแล้วปล่อยวาง ๆ เป็นลำดับลำดับขึ้นไป

จากนั้นก็มึแต่นามธรรม ร่างกายหมดความหมายพิจารณาไม่ได้แล้ว มันว่าง ไปหมด ๆ ก็มีแต่นามธรรมคือดีกับชั่วและความสว่างไสวของจิต พิจารณาดูเรื่องของ จิตมันสว่างไสวไปไหนก็ให้รู้มัน การเกิดการดับแห่งอารมณ์ภายในใจก็ให้รู้โดยตลอด แล้วหมั่นตัวเข้าสู่ใจ จุดหมายอันใหญ่หลวงจะรวมเข้าที่ใจ ๆ

การว่างก็ว่างอะไรก็ว่าง แต่ใจมันยังไม่ว่าง มันก็ยังเพลिनอยู่กับความว่างของตัวเอง แต่เวลาพิจารณาแล้วมันรู้รอบขอบเขตจากความว่างทั้งหลายเหล่านั้นแล้วมันก็เข้ามาว่างภายในใจ ว่างภายในใจตัวเองคือรู้เท่าทั้งความว่าง ปล่อยวางทั้งความว่างด้วยแล้วท่านเรียกว่า ใจบริสุทธิ์ แต่ยังไม่ถึงอันนี้เมื่อไรยังไม่บริสุทธิ์ อะไรจะว่างขนาดไหนก็เป็นอาการของจิตที่ไปคิดไปอ่านไปรู้ไปเห็น ตัวจิตเองยังไม่ว่างจากตัวเอง ปล่อยอะไรปล่อยได้แล้ว แต่จิตยังปล่อยตัวเองไม่ได้ก็ไม่เรียกว่า ว่าง ไม่เรียกว่า วาง ไม่เรียกว่า บริสุทธิ์ เมื่อได้พิจารณาข้างนอกก็รอบคอบ หันเข้าข้างในพิจารณาตัวเองก็รอบคอบ ปล่อยข้างนอกแล้วก็ปล่อยข้างในคือตัวเองเสียเอง แล้วจากนั้นก็หมดปัญหาโดยสิ้นเชิงไม่มีอะไรเหลือ นี่คือผู้ทรงมรรคทรงผล ทรงที่ใจของเรานี้แหละ ไม่ได้ไปทรงที่ไหน

ให้ตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติ จิตยึดหลักธรรมหลักวินัยเป็นทางก้าวเดิน อย่าเห็นสิ่งอื่นสิ่งใดว่าดีกว่าธรรมกว่าวินัย เฉพาะอย่างยิ่งคือพระวินัย พวกกันรักษาไว้ด้วยดีอย่าให้ต่างพร้อยขาดทะลุไปเป็นอันขาด แล้วจะเป็นความอบอุ่นในตัวของเราว่าเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ที่นี้การพิจารณาอรรถธรรมทั้งหลาย ก็ไม่สร้างความกังวลระแคะระคายให้ตัวเองว่าศีลไม่บริสุทธิ์เพราะบริสุทธิ์อยู่แล้ว แต่ใจก็ไม่สร้างความกังวล นั่นละก็สนุกก้าวเดินทางด้านจิตตภาวนาเรื่อย ๆ ไป ให้พากันตั้งอกตั้งใจปฏิบัตินะ ให้ได้ทรงมรรคผลนิพพาน อกาลิโก ๆ ธรรมของพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้อย่างนั้น ก็คือมรรคผลนิพพานเป็นอกาลิโก นั่นแหละ จะเป็นอะไรที่ไหนไป เมื่อปฏิบัติเข้าถึงนั่นแล้วก็ เป็น อกาลิโก ชั้นที่จิตดวงบริสุทธิ์นั้นแหละ

เริ่มต้นตั้งแต่เราก้าวเดินตามธรรมเป็นขั้น ๆ ขึ้นไป ๆ จนกระทั่งถึงขั้นบริสุทธิ์หลุดพ้นแล้วไม่ต้องหาใครมาเป็นสักขีพยาน ประกาศข้างขึ้นภายในจิตใจด้วย สันทิฏฐิโก ความรู้เองเห็นเองจากการปฏิบัติของตนเอง ในขั้นสุดยอดแล้วก็หมดปัญหา แม้พระพุทธเจ้าประทับอยู่ข้างหน้าก็ไม่ทูลถามท่าน เพราะ สันทิฏฐิโก ก็พระองค์ประกาศสอนเอง เมื่อ สันทิฏฐิโก ได้ประกาศขึ้นภายในใจของเราแล้วก็จะไปถามพระพุทธเจ้าหาอะไร มันก็หมดจดทุกสิ่งทุกอย่าง อยู่กับใจของเราที่บริสุทธิ์นี้เท่านั้น ให้พากันตั้งอกตั้งใจกันปฏิบัติ

ทุกสิ่งทุกอย่างเราต้องฝ่าต้องฟัน ต้องบีกต้องบิ่น ไม่ฝ่าฟันบีกบิ่นไม่ได้ กิเลสนี้กระแสน้ำมันรุนแรงมากทีเดียว เวลานี้โลกทั้งหลายมีแต่เรื่องของกิเลส มองไปที่ไหน ๆ แสบจะดูไม่ได้เลย นี่ในสายตาของธรรมดุกิเลสดูง่ายนิดเดียว เพราะเหตุ

ไร เพราะธรรมในใจเต็มสัดเต็มส่วนแล้วจะสว่างจ้าอยู่ตลอดเวลา กิเลสผ่านมานิดหนึ่งจะรู้ทันที ๆ ไม่มีคำว่าชินกับกิเลส คุ่นกับกิเลส เมื่อในหัวใจของเรามันก็ไม่มีความกิเลสที่จะเข้ามาผ่าน แล้วมองไปข้างนอกมีแต่กิเลสเต็มบ้านเต็มเมือง เต็มสัตว์เต็มบุคคล ไม่ได้อยู่ในดินฟ้าอากาศนะกิเลส มันอยู่กับหัวใจสัตว์หัวใจคนนั้นแหละ

มองไปที่ไหนก็มองดูหัวใจสัตว์หัวใจคนซึ่งมีแต่กิเลสความโลภ ความทะเยอทะยานก็คือกิเลส ความโกรธ ความฉุนเฉียว ความไม่พอใจก็คือกิเลส หุ้มห่ออยู่ในใจ ราคะตัณหาที่คือกิเลสมันห่อหุ้มอยู่ในหัวใจ โลกทั้งหลายติดติดไปตามอาการกิเลสทั้งสามประเภท ซึ่งเป็นกองใหญ่ ๆ นี้แหละ ความโลภก็เป็นกิเลสกองใหญ่ ความโกรธเป็นกิเลสกองใหญ่ ราคะตัณหาเป็นกิเลสกองใหญ่ ๆ ทั้งนั้นแหละ โลกทั้งหลายติดไปตามกิเลส ๓ ประเภทนี้ มันแสดงฤทธิ์ออกมาทางไหนติดกันทั้งนั้น ๆ ความโลภได้เท่าไรไม่มีคำว่าพอ จนกระทั่งวันตายก็ไม่พอ เพราะกิเลสไม่เคยพอตัว นอกจากหิวโหยตลอด กวาดต้อนมาให้มันมากเท่าไรก็เท่ากับใส่เชื้อไฟเข้าสู่ไฟนั้นแหละ ได้มากเท่าไรมันเผาเหล็ก ๆ แล้วสร้างความหิวโหยขึ้นมาภายในใจไปตลอดเช่นเดียวกัน ความโกรธ ราคะตัณหาแบบเดียวกัน ไม่มีคำว่าพอ

ต้องได้ตัดกันขาดสะบั้น ๆ ไปด้วยการต่อสู้อย่างรุนแรง สิ่งเหล่านี้จะค่อยจางไป ถ้าเราคล้อยตามมันเมื่อไรแล้วเหมือนใส่เชื้อไฟเข้าสู่ไฟ มันจะแสดงเปลวขึ้นมาทันที เพราะฉะนั้นจึงให้ถอยเชื้อออก คืออารมณ์ที่มันจะคิดถึงเรื่องจะสั่งสมกิเลสเพิ่มพูนกิเลสขึ้นมาให้ตัดทันที อย่าไปเสียดายความคิดประเภทนี้ ซึ่งเท่ากับว่าเราพรากเชื้อไฟออกจากไฟ แล้วมันจะไม่กำเร็บเสิบสาน แล้วนำธรรมะเข้าไปแทนที่อารมณ์ของใจที่เป็นกิเลสนั้นให้เป็นธรรมขึ้นมา พิจารณาแก้ไขตัดแปลงตนอย่างนี้เสมอ

ทุกข์ลำบากก็ให้ทราบ ว่า กิเลสไม่พาใครให้ได้รับความสะดวกสบาย มีแต่พาทุกข์ ยิ่งจะไปต่อสู้หรือฆ่ามันด้วยแล้วยิ่งเป็นข้าศึกอันใหญ่หลวง เวลามันหนาแน่นอยู่ มันก็เป็นทุกข์ในการต่อสู้ เอ้า สู้ก็สู้อย่างนั้นจึงเรียกว่าเป็นนักรบชิว ให้พากันตั้งอกตั้งใจนะ อยู่ที่ไหนก็ให้พากันพิจารณาพิจารณาเรื่องภาวานานี้สำคัญมากสำหรับพระของเรา เพศของพระคือเพศของผู้รักษาวานา เป็นผู้สุขุมคัมภีรภาพ เป็นผู้พิจารณา ไม่ใช่เป็นผู้พรวดพราด ๆ แบบสุกเอาเผากิน

ยื่นเข้ามาพระปฏิบัติเป็นความสุขุมละเอียดมากทีเดียว ให้เราปฏิบัติตัวของเรายังไง เอ้า ทนก็ทนไม่ต้องถอย เราต้องการธรรมอันเลิศเลอซึ่งคุ้มค้ำกันกับความ

ทุกข์ที่เราได้สละชีวิตจิตใจกับมันเต็มสัดเต็มส่วน คຸ່ມค่าเต็มเหนี่ยวเลย เมื่อเราได้เห็นมรรคผลอันเลิศเลอภายในใจแล้ว เรามาพิจารณาถึงการดำเนินของเรามีความทุกข์ยากลำบากขนาดไหนก็คຸ່มค่ากัน เลยเกิดความพอใจยินดี ภาคภูมิใจในการดำเนินของตน ถ้าเราทำเหยาะ ๆ แยะ ๆ ผลจะไม่ค่อยปรากฏ เวลาเต็ดให้เต็ดการประกอบความพากเพียรนี้ ไม่ใช่ว่าจะอยู่ไปเรื่อย ๆ ภาวนาไปเรื่อย ๆ ไม่มีวรรคมีตอน ไม่มีคลื่นไม่มีสูงมีต่ำพอจะพืดกันเป็นครั้งเป็นคราว อย่างนี้จิตใจมันเลื่อนลอย

ถ้าจิตใจไม่เลื่อนลอยมันจะมีเป็นพัก ๆ ควรเต็ด ๆ ควรอ่อนก็อ่อน มันหากเป็นไปของมันเอง ควรที่จะเอากันอย่างเต็มเหนี่ยวถึงขั้นเป็นขั้นตายมันจะรู้ในหัวใจของเรานั้นแหละ ออกมาแบบไหนก็เลสกับธรรมอยู่ด้วยกัน มันพืดกันแบบไหนเราก็รู้อยู่ในหัวใจของเรา เอ้า พอสละ ๆ เลย พอเป็นเอ้าเป็น พอตายเอ้าตาย นั่นจึงเรียกว่านักสู้ เราจะเอาแต่ความสะตวกสบายนี้เป็นเรื่องของกิเลสหลอกสัตว์โลกทั้งนั้นแหละ ความสะตวกสบายทางร่างกายมันเกิดประโยชน์อะไร ถ้าจะสู้กับกิเลสทางด้านจิตใจก็ไม่สะตวกสบายเสีย ไม่สู้ หมอบให้มันเหยียบเอาอย่างนั้น ก็เป็นความนอนใจไปเสีย แนะ ไม่ใช่ของดี เป็นความนอนใจ สุดท้ายก็เป็นบ้อยของกิเลสตลอดไป มันเป็นของดีแล้วหรือนักบวชเรา

ผู้ที่จะครองมรรคครองผลเป็นอันดับหนึ่งคือนักบวชนั้นแหละ เพราะหน้าที่การงานอะไร เราสละไปหมด ประชาชนญาติโยมเขาเลี้ยงดูทั้งนั้น การขบการฉันอาหารมาจากประชาชน ที่อยู่ที่อาศัยก็ประชาชนเขาทำให้สร้างให้ แนะ ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่กับประชาชนหมดแล้ว เรามีตั้งแต่อาศัยเขาฉันเขากินไปวันหนึ่ง ๆ แล้วทำหน้าที่ของเราให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยสมกับเราเป็นนักบวช ทำหน้าที่เพื่อมรรคผลนิพพานด้วยความไม่ท้อแท้ ต้องมีความเข้มแข็งบึกบึนตลอด นี้เรียกว่านักบวช ให้พระลูกพระหลานจำให้ดี ให้มีความอบอุ่นเพื่อมรรคผลนิพพาน กับข้อวัตรปฏิบัติ การปฏิบัติตามหลักธรรมหลักวินัยของตนและความเพียรของตน นี้แลจะสร้างความอบอุ่นให้เราผู้ปฏิบัติได้รับไปเป็นลำดับลำดับ

แบบอยู่ไป ๆ วันหนึ่ง ๆ อย่าเอามาใช้ในวงของพระเราไม่ใช่ทาง อันนั้นเป็นเรื่องของกิเลส สุกเอาเผากิน ๆ บวชมาแล้วก็ตอกดีใจว่าได้บวชแล้ว แล้วความพากเพียรเพื่อชำระกิเลสตัวสำคัญที่ฝังจมภายในใจไม่สนใจชำระ นี่มันเสีย ต้องตั้งหน้าตั้งตาสมมุติสมมุติของเราที่เป็นพระ แล้วเราจะเย็นในหัวใจของเรา ไปที่ไหนถ้าจิตใจได้เย็นด้วยธรรมแล้ว ไม่ได้วิตกวิจารณ์กับสิ่งภายนอกภายในอะไรนะ คือนั่น

เย็นอยู่ภายในใจตลอดเวลา จะพบกับใครไม่พบกับใคร อันนั้นเป็นสิ่งภายนอก สิ่งที่ติดแน่นอยู่กับตัวของเรา คือความสงบเย็นใจความสว่างไสว ความแปลกประหลาด อัศจรรย์มีอยู่นี้ตลอดเวลา จากการบำเพ็ญธรรมมาโดยลำดับ ขอให้พระลูกพระหลานจงพากันจดจำเอาแล้วนำไปประพฤติปฏิบัติ

เวลานี้เราพูดอย่างตรงไปตรงมาเลย ก็มีวงกรรมฐานเท่านั้น พอเป็นเกาะเป็นดอนให้ประชาชนได้มีความเคารพเลื่อมใส เป็นที่อบอุ่นตายใจ พอเกาะพอยึดได้นะ เราต้องสร้างเกราะกำบังของเรากับกิเลสให้ดี เราเป็นที่พึ่งของเราได้มากน้อยก็สามารถเป็นที่พึ่งของประชาชนได้เท่านั้นแหละ ต้องทำที่พึ่งของเราให้ดี นี่เป็นของสำคัญตรงนี้ พระผู้ปฏิบัตินั้นแหละจะให้ความร่มเย็นแก่ตนและผู้อื่นได้ ถ้าไม่ปฏิบัติไม่มีทาง เรียนมาจนคัมภีร์แตกก็ไม่ได้เรื่องได้ราว มีแต่ความจำนงขุนทอง แก้วเจ้าขา ๆ พูดแต่เรื่องมรรคผลนิพพานด้วยลมปาก แต่มรรคผลนิพพานจริง ๆ ไม่เคยสนใจปฏิบัติ เป็นอย่างนี้นะเวลานี้

พระเราทั้งท่านทั้งเรานั้นมันเป็นแบบเดียวกัน บวชเข้ามาก็มาอาศัยศาสนากิน แล้วเรียนวิชาที่เป็นวิชาทางโลกทางสงสารของกิเลสตัณหา เรียนสัวมเรียนถานคือวิชาของกิเลสตัณหาไปเสีย สุดท้ายก็ไปไม่รอด โดดออกไป ลี้กออกไปก็เพราะสู้กิเลสไม่ได้ เพราะวิ่งตามกิเลสจะไปสู่มันได้ยังไงก็วิ่งตามมัน อย่าให้เป็นพวกเรา ให้ตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติหน้าที่การงานของพระเพื่อมรรคผลนิพพานจริง ๆ อย่าไปยุ่งกับเรื่องวิชาภายนอก ตีรัจฉานวิชา เห็นไหมล่ะ ตีรัจฉานวิชา มันเต็มบ้านเต็มเมืองเต็มวัดเต็มวา อยู่ที่ไหนมีแต่ตีรัจฉานวิชา

แต่ก่อนวิชาทางธรรมใครมายุ่งได้เมื่อไร ธรรมเป็นธรรม โลกเป็นโลก โลกเขาเป็นเรื่องของเขา ธรรมเป็นเรื่องของเรา ท่านปฏิบัติของท่านเป็นอย่างนั้น ไม่ก้าวก่ามมาคละเคล้ากันก็ไม่มี แต่เวลานี้เป็นยังไง วิชาทางโลกเต็มอยู่ในวัดในวา เต็มอยู่ในพระในเณร การเรียนวิชาธรรมเลยกายเป็นเชิงทำให้กิเลสเหยียบขึ้นไปเสียเรียน ๆ พอเป็นพิธี ความจริงจังก้อยู่กับการจดจำตามวิชาของกิเลสไปเสีย ก็เลยกายเป็นสัวมเป็นถานเต็มบ้านเต็มเมืองเต็มพระเต็มเณร เต็มวัดเต็มวาไปหมด พวกเราทั้งหลายไม่ได้คิดกันบ้างหรือ พิจารณาซิ

เวลานี้วิชากิเลสทั้งนั้นเข้าเหยียบย่ำพระเณรในวัดวาต่าง ๆ เพราะฉะนั้นจึงหาความประพฤติดีงาม ที่น่ากราบไหว้บูชาไม่เจอ มันมีตั้งแต่เรื่องกิเลสความสกปรก โสมมเต็มเนื้อเต็มตัวของพระของเณร แสดงอยู่ตลอดเวลาแล้วใครจะกราบได้ลงคอ

ไม่ว่าเขาว่าเราราบไม่ได้ทั้งนั้นแหละ ถ้าตั้งใจปฏิบัติตามศีลตามธรรมแล้วสิ่งเหล่านั้นปัดออก

พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้แล้วว่า ตีรจฉานวิชา กิจาของสัตว์โลกของสัตว์เดรัจฉาน ของสัตว์โลกทั้งหลาย ไม่ใช่วิชาเพื่อแก้กิเลสออกจากใจ เหมือนวิชาธรรมที่เรียนมาแล้วตั้งใจปฏิบัติตามที่เราได้ศึกษาเล่าเรียนมา นี่จึงกลายเป็นปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธต่อไปได้ อันนี้มีแต่การศึกษาเล่าเรียนจำมาได้เฉย ๆ ภาคปฏิบัติไม่สนใจ จะเอามรรคเอาผลมาจากที่ไหน เมื่อศาสนาบกพร่องแล้ว ศาสนาไม่สมบูรณ์ ต้องมีปฏิบัติ จากปริยัติต้องมีปฏิบัติ จากปฏิบัติแล้วปฏิเวธคือผลของงานนั้นใคร ๆ ก็ต้องได้ ต้องรู้ต้องเป็นเองขึ้นมา

เวลานี้ศาสนามีแต่ความจำนะ ไม่มีภาคปฏิบัติ ศาสนาจึงขาดบาทขาดตาตั้งไป ก็พวกเราผู้นับถือศาสนานี้แหละทำให้ขาดบาทขาดตาตั้งไป ไม่ใช่ผู้หนึ่งผู้ใดแล้วพวกเราให้ปฏิบัติเต็มเม็ดเต็มหน่วย เพื่อตัดวงเอามรรคผลนิพพานที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศสอนไว้แล้วอยู่นี้ สมบูรณ์แบบทุกอย่างไม่มีอะไรบกพร่อง ขอให้ตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติ ความบกพร่องของตนเองตรงไหน ให้ซ่อมแซมให้พอกพูนขึ้นไป ด้วยความอุตสาหะพยายาม ความพากเพียรความรอบคอบของเรา เราจะเป็นผู้ทรงมรรคทรงผลอยู่ในตัวของเรานี้แหละ

ศาสนาของพระพุทธเจ้านี้เป็นศาสนาที่เลิศเลอสุดยอดแล้ว ไม่มีศาสนาใด ๆ จะมาเป็นคู่แข่ง เพราะศาสนานี้เท่านั้นที่เป็นศาสนาของคนสิ้นกิเลส พระพุทธเจ้าไม่ว่าพระองค์ใดมาตรัสรู้เป็นผู้สิ้นกิเลส ศาสนานี้จึงเป็นคู่บ้านคู่เมืองคู่โลกคู่สงสารตลอดมา ส่วนนอกจากนั้นใครจะเสกว่าเป็นศาสนาอะไรก็ตาม มันก็เป็นความจดความจำของกิเลสตัณหากลายเป็นลมปากขึ้นมา ประกาศที่ไหนก็หลอกลวงกันไป ๆ แต่เอาศาสนาเป็นโล่บังหน้าว่าศาสนา ๆ คือคำสอน แต่คำสอนของคนมีกิเลสก็มี คำสอนของผู้สิ้นกิเลสก็มี มันต่างกัน จึงยึดเอาเป็นหลักเป็นเกณฑ์ไม่ได้

สำหรับคำสอนของพระพุทธเจ้านี้เรียกว่า สวากขาตธรรม ตรัสไว้ชอบทุกอย่างแล้วไม่มีผิดมีพลาดไปได้เลย ขอให้ตายใจในการประพฤติปฏิบัติว่าไม่เป็นอื่น การปฏิบัติตามหลักศาสนธรรมของพระพุทธเจ้านั้น จะเป็นไปเพื่อมรรคผลนิพพานโดยถ่ายเดียวเท่านั้น เอาละการแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควรแก่กาลเวลาและธาตุชั้นนี้ ขอให้ทุกท่านพระลูกพระหลานตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติ ให้เป็นมรรคเป็นผลเป็นสิริมงคลแก่ตัวทั่วหน้ากัน เอาละพอ